

Kommunal- og distriktsdepartementet
Postboks 8112 DEP
0032 Oslo

30. november 2023

Amnesty Internationals innspill til ny digitaliseringsstrategi

Digital teknologi påvirker nesten alle områder av menneskenes liv i Norge, og den har store konsekvenser for hvordan den enkeltes menneskerettighetene – fra ytringsfrihet til retten til bolig og helseomsorg – blir ivaretatt. Digitalisering åpner for store muligheter for å ivareta menneskenes grunnleggende behov og rettigheter på en bedre måte, men den kan også føre til eller forverre diskriminering og sosial nød, og undergrave friheter som retten til privatliv, ytringsfrihet, demokratisk deltakelse og trygghet mot overgrep.

Amnesty International er glad for at regjeringen har satt i gang et arbeid for å se på helheten av mulighetene og utfordringene med digitalisering i Norge, og for å identifisere hvordan en best kan utnytte de store mulighetene og samtidig forebygge eller stoppe de negative konsekvensene.

I det følgende vil vi løfte frem noen temaområder som vi mener digitaliseringsstrategien burde ta opp.

Begrensning av mengden persondata som samles inn, og av adgangen til slike data

Digitalisert samhandling av offentlige eller private aktører med enkeltpersoner er gjerne knyttet til innsamling av store mengder persondata. Livene våre er kartlagt i hundrevis av offentlige og private databaser, og de fleste av oss har liten reell mulighet til å overskue eller kontrollere hva slags informasjon det finnes om oss og hvem som har adgang til den. Når informasjon fra forskjellige databaser utveksles, kombineres eller sammenlignes, er det nesten ingen grenser for hva det er mulig å finne ut om oss, og for mulighetene til å påvirke oss og livene våre basert på denne informasjonen.

For å ivareta retten til privatliv, er det nødvendig å sikre at det ikke samles inn mer persondata enn nødvendig til et bestemt formål, at tilgang til persondata er strengt begrenset og kontrollert, og at en ikke bruker data til annet enn formålet de har blitt samlet inn for.

Når det samles inn persondata, bør det alltid være et mål at den enkelte har størst mulig kontroll over dataene sine og hva de brukes til. Dette bør gjelde for all innsamling og håndtering av persondata, både gjennom offentlige og private aktører.

Overvåkning og nedkjøling

Digitalisering gir offentlige myndigheter mange muligheter til å følge med på den enkeltes liv. Mistanker om å bli overvåket kan ha en nedkjølende effekt for ytringsfrihet og demokratisk engasjement, og undergrave tilliten til staten. Derfor er det ekstra viktig med strenge begrensninger for innhenting og håndtering av informasjon om den enkelte, og tydelig kontroll som innbyggerne kan stole på.

Et område der dette er spesielt viktig, er politiets virksomhet. Virkemidler som overvåkning gjennom biometrisk fjernidentifikasjon (f.eks. ansiktsgjenkjenning) eller styring av politiarbeid basert på kunstig intelligens («smart policing») kan fremstå som nyttige, men medfører store risikoer for diskriminering og andre overtramp og undergraver tilliten til politiet spesielt hos minoritetsgrupper. Amnesty International anbefaler et forbud mot bruk av biometrisk fjernidentifikasjon til overvåkningsformål, og av systemer for forutseende politiarbeid basert på kunstig intelligens.

Kommersiell sporing

Stortinget har bedt regjeringen om å utrede konsekvenser ved et forbud «mot reklame som er basert på masseinnsamling av personopplysninger, sporing og profilering av enkeltpersoner på digitale plattformer», såkalt atferdsbasert (eller overvåkningsbasert) markedsføring. (Storingsvedtak 196)

Forretningsmodellen til Meta, Google, TikTok og de fleste andre store teknologiplattformene truer retten til privatliv. Den går ut på å samle inn store mengder data om hver eneste av sine flere milliarder brukere, for å persontilpasse markedsføring mot dem – uten at de som blir utsatt for dette har en reell mulighet til kontroll over hvilke data som samles inn og hvordan de brukes. Den enorme mengden på data som plattformene samler inn, gir dem mulighet til en svært detaljert kartlegging – og manipulering – av brukerne.

I tillegg til krenkelsen av retten til privatliv gir denne forretningsmodellen, som i stor grad er styrt av algoritmer, opphav til diskriminering og hat, forverrer psykiske lidelser, og griper inn i ytringsfrihet.

Samtidig har tjenestene til de største teknologiplattformene på mange måter blitt avgjørende for å kunne delta i samfunnet. De er blitt grunnleggende digital infrastruktur og bør reguleres deretter.

EU-forordningen for digitale tjenester (DSA) som trådte i kraft i november 2022, forbyr atferdsbasert markedsføring rettet mot barn. I praksis vil et slikt forbud som bare gjelder barn imidlertid være vanskelig å gjennomføre uten nye inngrep i unge brukernes rett til privatliv og andre rettigheter. I tillegg er det ikke lett å se hvorfor voksne fortsatt skal kunne utsettes for overvåkningsbasert påvirkning, all den tid voksne brukere ikke har bedre muligheter til å kontrollere hvordan de overvåkes og kartlegges, og hva de utsettes for, enn mindreårige. Amnesty anbefaler derfor at Norge innfører et generelt forbud mot atferdsbasert markedsføring som beskytter både barn og voksne.

Overtakelse av offentlige oppgaver gjennom private aktører

Vi ser at stadig flere land overlater den digitale håndteringen av sentrale offentlige oppgaver til private, kommersielle aktører. Det er ikke galt i seg selv, men det byr på en rekke utfordringer knyttet til datasikkerhet og personvern. Persondata er svært verdifulle, og det å kunne utnytte store datamengder fra det offentlige til kommersielle formål, kan være svært lukrativt. Her må det lages strenge kriterier for hvem som skal få tilgang til offentlige data, og hvordan man skal kontrollere at de er sikre og ikke utnyttes til andre formål.

Barns rettigheter

Barn i skolealderen er kanskje den gruppen i befolkningen hvis hverdag er sterkest preget av den digitale utviklingen. Barn bruker mange timer hver dag på å håndtere digitale verktøy og samhandle med og gjennom digitale flater, ikke minst sosiale medier.

Digitaliseringsstrategien bør ha et sterkt fokus på hvordan digitalisering påvirker barns liv, trygghet og andre rettigheter. Barn og unge er spesielt sårbare for overgrep, hets, og kommersiell utnyttelse, og norske myndigheter har en lovfestet plikt til å ha et spesielt sterkt fokus på å beskytte alle under 18.

Personvernkommissjonen uttrykte i sin rapport bekymring for at digitaliseringen av skolen og barnehagesektoren har skjedd på bekostning av barns personvern. Mange skoler og barnehager bruker verktøy fra kommersielle tjenester, men barna har ofte ikke reell mulighet til å samtykke til bruk av disse. Innsamling av barns persondata gjennom verktøy på skolen truer deres rett til privatliv, og gjør dem sårbare for kommersiell utnyttelse.

Samtidig må en også passe seg for at tiltak for å beskytte barn mot utnyttelse og overgrep ikke går på bekostning av andre rettigheter. Det å begrense barnas tilgang til kanaler for informasjons- og meningsutveksling eller gi foreldrene kontroll over dem, kan fort gå ut over barnas rett til privatliv, ytringsfrihet og andre rettigheter.

Kunstig intelligens

Kunstig intelligens er et område av digital teknologi der utviklingen går spesielt raskt, samtidig som det er spesielt krevende for den vanlige brukeren og politiske beslutningstakeren å forstå hvordan teknologien virker og forutse og imøtegå utfordringer.

Ivaretagelsen av mange offentlige oppgaver vil i fremtiden kunne forbedres ved bruk av kunstig intelligens. Den største faren for menneskerettighetene ligger ikke i bevisst misbruk, men i altfor stor tro på at datasystemer ikke kan gjøre feil og vil alltid agere objektivt, kombinert med manglende forståelse hos de som anvender systemene. Vi har allerede sett eksempler i andre land der bruk av kunstig intelligens knyttet til offentlige oppgaver har ført til diskriminering og annen urettferdig behandling, og det tok lang tid før noen grep inn fordi man stolte i altfor stor grad på systemene.

For å unngå at kunstig intelligens knyttet til velferdstjenester, sikkerhet, utlendingsforvaltning og andre offentlige oppgaver går ut over menneskerettighetene, kreves det god kompetanse, god kontroll, forståelse for at systemet kan begå «feil», og ikke minst gode, reelle og lett tilgjengelige klagemuligheter. I tillegg må det stilles krav til de som utvikler og leverer systemer basert på kunstig intelligens om at ivaretagelse av menneskerettighetene må gis høyeste prioritet.

Styrke tilsynsorganer og sikre kompetanse

For å sikre at digitalisering skjer til folks beste og ikke går ut over menneskerettighetene, er det avgjørende å styrke tilsynsorganene og sikre at de har nødvendig kapasitet.

I tillegg er det også nødvendig å satse på kompetansebygging hos andre aktører som skal ivareta menneskerettighetene, som dommere, advokater, politi, og institusjoner og personer som jobber med utdanning, helse og sosiale tjenester.

Hvis vi vil sikre at digitale virkemidler brukes på best mulig måte for å forbedre offentlige tjenester, må de som bruker dem også ha tilstrekkelig kompetanse for å unngå eller oppdage krenkelsers av enkeltes menneskerettigheter, og for å kunne bistå de som opplever slike krenkelsers.

Med vennlig hilsen

Amnesty International i Norge

John Peder Egenæs
Generalsekretær

Gerald Folkvord
Politisk rådgiver